

Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя: збірник наукових праць (за матеріалами VI Всеукраїнського науково-методичного семінару викладачів і студентів 27 березня 2014 р.) / За ред. К. Я. Климової. — Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — 127 с.

К. Я. Климова – доктор педагогічних наук,
професор кафедри філології і лінгводидактики,
директор Експериментально-тематичного центру навчальної та
науково-дослідницької діяльності Житомирського
державного університету імені Івана Франка

**Програма TextTermin як аналітичний інструментарій контент-аналізу
лексики збірки Т. Г. Шевченка «Кобзар» студентами та школярами-
дослідниками**

Науково-дослідницька робота з української мови сприяє розвитку такої визначальної особистісної якості, як креативність. Креативний школяр прагне знаходити самостійні рішення, перебуває в постійному пошуку оригінальних шляхів вирішення цікавої для нього проблеми, а якщо йдеться про мовознавчу площину, то такий учень ще й досконало володіє засобами літературної мови, має сформовані читацькі інтереси, є цікавим співрозмовником. Юні мовознавці у студентські роки стають професійними дослідниками рідного слова, цікавляться творчістю літераторів-класиків. Беззаперечно, сучасні інформаційні технології стають у нагоді як аналітичний інструментарій для виконання науково-дослідницької роботи, зокрема, з української філології. Показово, що в розпорядження Експериментально-тематичного центру навчальної та науково-дослідницької діяльності Житомирського державного університету імені Івана Франка Національним центром «Мала академія наук України» передано унікальні електронні ресурси, з-поміж яких програма TextTermin посідає важливе місце.

Мовнотворчість Тараса Шевченка на сьогодні так само, як і в ХХ, і в ХІХ століттях, викликає інтерес і у відомих учених, і в юних дослідників; "Кобзар"

читають і перечитують, кожного разу знаходячи у цій невичерпній скарбниці нові й не помічені досі перлини: "У творчості Шевченка знаходимо широкий семантичний спектр і оригінальне трактування "вічних"світових понять-концептів, у колі яких хоче чи не хоче, а торує свій шлях кожна людина" [1, с. 191].

Кількісно-якісна характеристика лексем текстів збірки "Кобзар", виконана за допомогою програми TextTermin, дозволяє досліднику встановити кількість слововживань та з'ясувати за допомогою знайдених автоматично контекстів семантичні відтінки, надані Т. Г. Шевченком окремим словам, побудувати між цими словами «дерево» відносин. До того ж, такі дослідження збагачують сучасне мовознавство, зокрема його сучасну галузь - комп'ютерну лінгвістику, дають матеріал для теоретичної і практичної стилістики, літературознавства та інших філологічних галузей. Користуючись "Іструкцією для користувача програмою TextTermin" [1], майбутній науковець у цілком доступній формі отримає важливі для узагальнених об'єктивних висновків результати, підтвердить або спростує робочу гіпотезу свого дослідження. Організована у такий спосіб навчальна і дослідницька діяльність учнівської і студентської молоді сприяє створенню полісуб'єктного освітнього середовища. Наведена нижче технологія є орієнтиром для студентів, школярів та вчителів/керівників науково-дослідницької роботи, – у процесі поетапного вирішення будь-якої проблеми філологічного дослідження.

Дослідження концепта "Україна" у текстах збірки Т. Г. Шевченка "Кобзар"

за допомогою програми TextTermin

Підготовчий етап

- **З'ясування та обґрунтування позицій:**

Наукова галузь дослідження. Дослідження концепта «Україна» здійснюється у площині стилістики української мови як галузі конкретного мовознавства. Під час роботи використовуються ресурси Інтернету і програма TextTermin.

Актуальність дослідження. Актуальність теми зумовлена важливістю творчої спадщини Т. Г. Шевченка - патріота України - для становлення і розвитку

сучасної української мови, літератури і культури. Аналіз кількості вживань лексеми «Україна» у текстах творів збірки "Кобзар", а також дослідження різноманітних семантичних відтінків цього слова допомагає усвідомити мовні особливості індивідуального стилю автора та відображення у ньому ментальності українців.

Теоретична і практична цінність та перспективи дослідження. Теоретичне значення дослідження полягатиме в окресленні філософсько-педагогічних, психологічних та лінгвістичних засад концепта "Україна"; практична цінність - у встановленні семантичних відтінків поняття «Україна» на основі кількісно-якісного аналізу масиву текстів творів Тараса Шевченка; у доборі в реченнях прикладів вживання слова «Україна» та похідних від нього слів і виразів. Матеріали роботи зможуть використати не тільки школярі, але й мовознавці, літературознавці, викладачі-філологи, вчителі-словесники, студенти.

- **З'ясування значення ключових слів теми.**

Для з'ясування семантики ключових слів теми використовуються словники, посібники, підручники, довідники, монографії, наукова періодика, матеріали, знайдені у відкритих джерелах Інтернету, які підтверджують висловлене. Наприклад: *концепт* – "зміст поняття, смислове значення імені".

- **Формулювання мети дослідження, якої можна досягти шляхом вирішення завдань (відповідно до мікротем у рамках теми) – кроки 1 - 4.**

Мета роботи – окреслити філософсько-педагогічні, психологічні, лінгвістичні засади концепта «Україна» та встановити семантичні відтінки цього слова та похідних від нього слів на основі кількісно-якісного аналізу масиву текстів творів Тараса Шевченка засобом програми TextTermin.

Основний етап

Вирішення завдань дослідження

КРОК 1. Ознайомлення з Інструкцією для користувача програмою TextTermin.

КРОК 2. Пошук якісної електронної версії збірки "Кобзар" в мережі Інтернету (бажано у форматі Microsoft Office Word).

КРОК 3. За допомогою інструкції переведення тексту "Кобзаря" у формат Блокнот. Збереження джерела у папці (рис. 1).

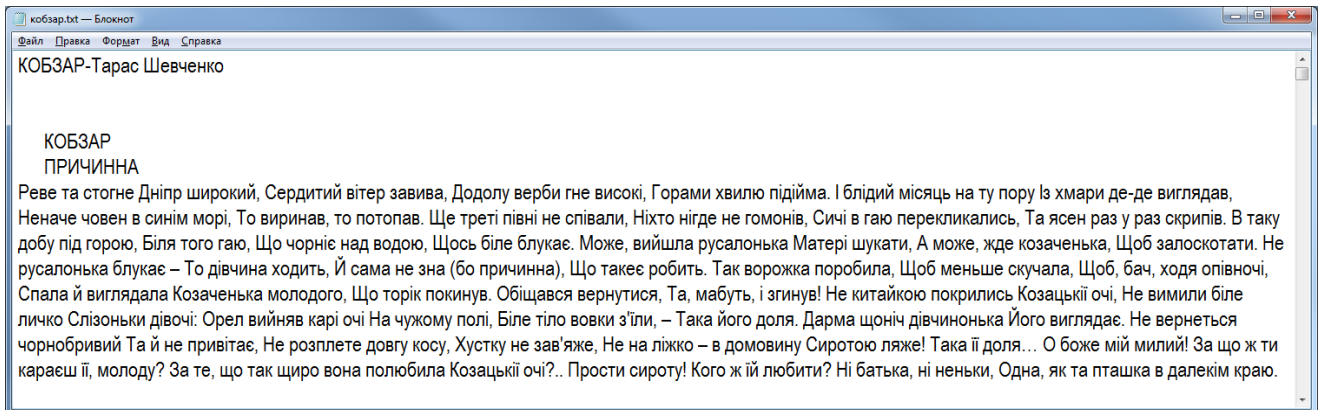
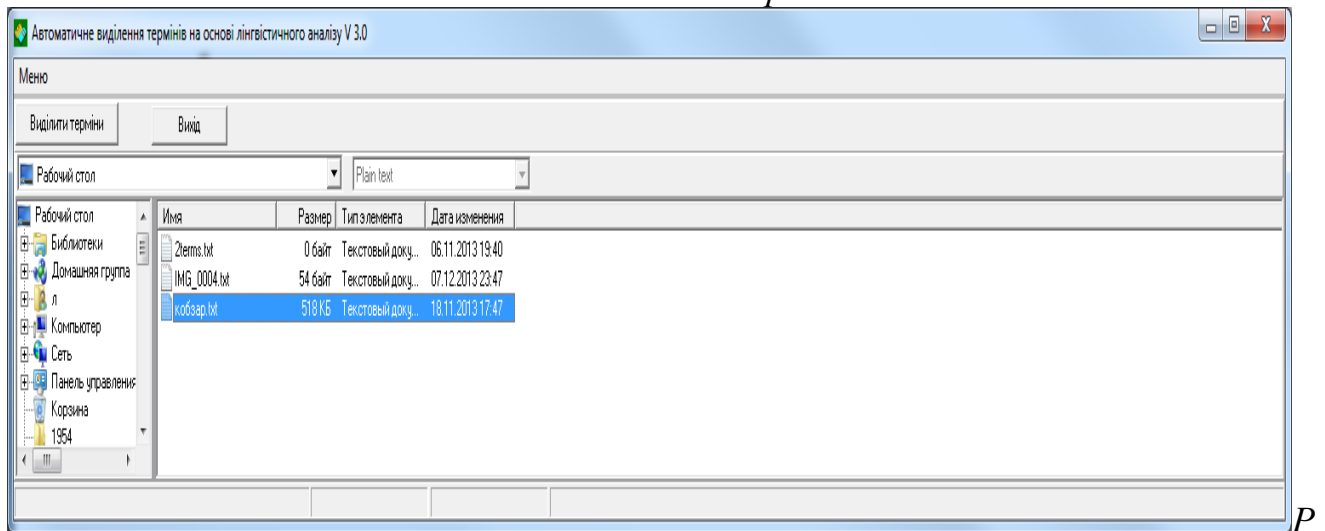

Рис. 1. Текст джерела.

ис. 2. Вибір джерела.

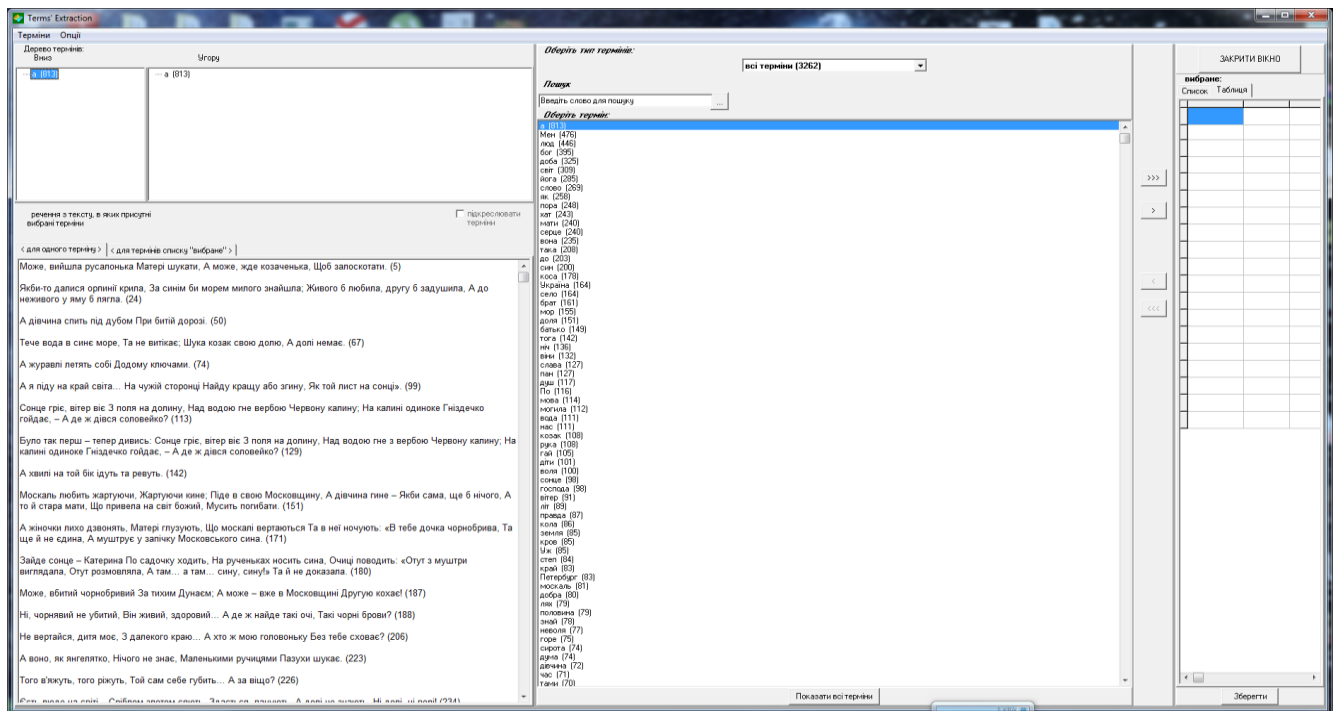

Рис. 3. Створення програмою списку термінів.

КРОК 4. Запуск програми TextTermin. Виділення джерела ("Кобзар"), лінгвістичний аналіз якого здійснить програма (рис. 2).

КРОК 5. Ознайомлення з результатами лінгвістичного аналізу (рис. 3).

На рисунку 3 (екран монітора) загальна кількість лексем, виділених програмою, - 3262. Слово "Україна" повторюється 164 рази.

КРОК 6. Виділимо слово "Україна" у списку термінів (рис. 4). За бажанням можна задати опцію "підкреслювати терміни". Тоді у контекстах зліва слово "Україна" буде підкреслюватися.

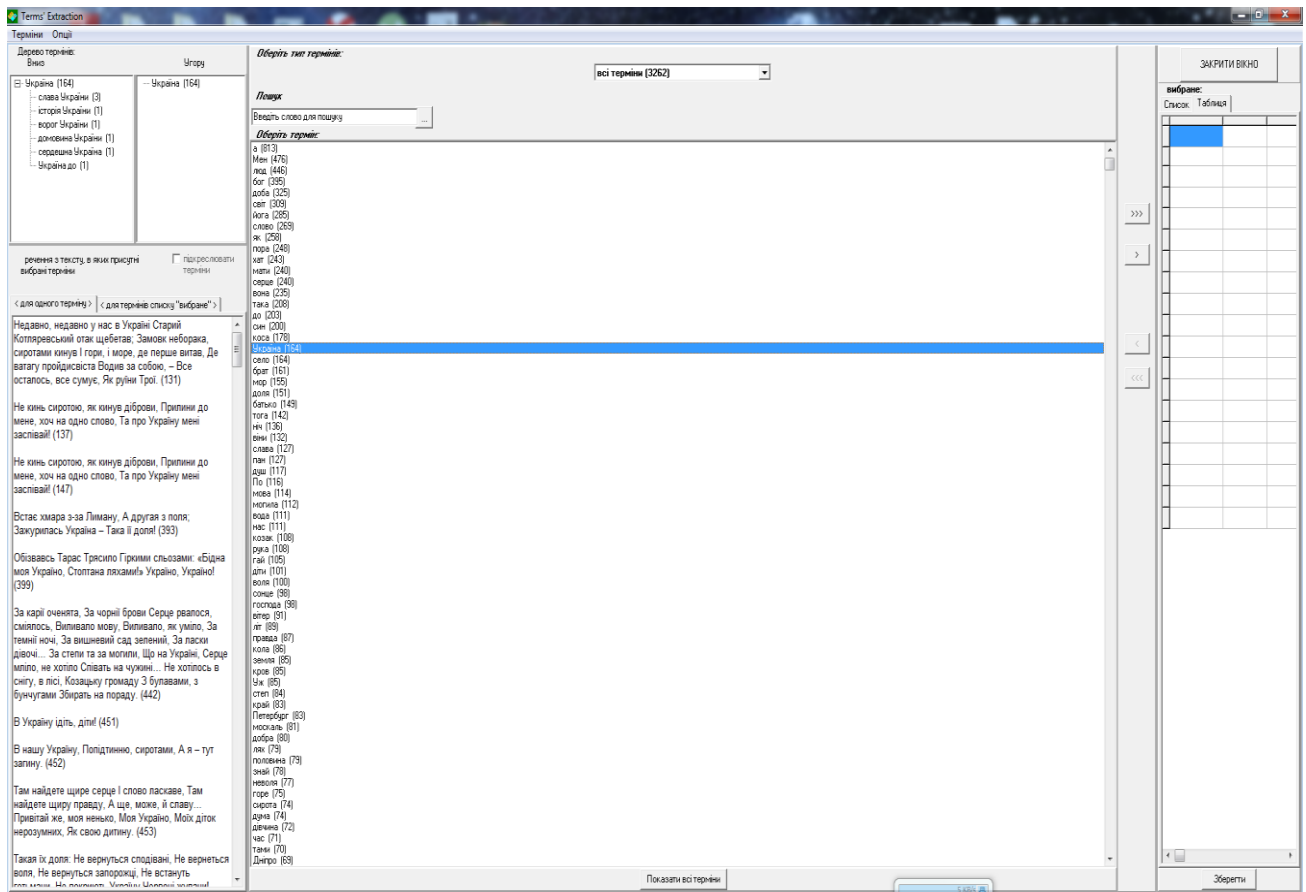

Рис. 4. Робота програми із заданим словом.

КРОК 7. Для подальшого аналізу концепту "Україна" у творах збірки "Кобзар" бажано зберегти контексти з підкресленнями окремим документом (можна скопіювати контексти і вставити в окремий файл). Наприклад:

Недавно, недавно у нас в Україні Старий Котляревський отак щебетав; Замовк неборака, сиротами кинув І гори, і море, де перше витав, Де ватагу пройдисвіста Водив за собою, – Все осталося, все сумує, Як руїни Трої (131). Не кинь сиротою, як кинув діброви, Прилини до мене, хоч на одно слово, Та про Україну мені заспівай! (137). Встає хмара з-за Лиману, А другая з поля; Зажурилась Україна – Така її доля! (393). Обізвавсь Тарас Трясило Гіркими сльозами: «Бідна моя Україно, Стоптана ляхами!» Україно, Україно! (399). За карії оченята, За чорнії брови Серце рвалося, сміялось, Виливало мову, Виливало, як уміло, За темнії ночі, За вишневий сад зелений, За ласки дівочі... За степи та за могили, Що на Україні, Серце мліло, не хотіло Співать на чужині... Не хотілось в снігу, в лісі, Козацьку громаду З булавами, з бунчугами Збирать на пораду. (442). В Україну ідіть, діти! (451). В нашу Україну, Попідтинню, сиротами, А я – тут загину (452). Там найдете щире серце І слово ласкаве, Там найдете щирю правду, А ще, може, й славу... Привітай же, моя ненько, Моя Україно, Моїх діток нерозумних, Як свою дитину(453).

Аналіз кожного з контекстів допомагає, наприклад, з'ясувати семантичні відтінки слова "Україна": територія, населення, країна, ненька; зафіксувати

перенос значення (Зажурилась Україна – метонімія); встановити граматичні відмінкові форми слова: в Україну, на Україні, про Україну, Україно тощо.

Програмою TextTermin передбачено також створення «дерева» відносин між словом "Україна" та іншими словами у творах збірки "Кобзар."

КРОК 8. Оформлення результатів практичної частини дослідження і повного тексту науково-дослідницької роботи.

Отже, наведена технологія контент-аналізу лексики художнього твору (за текстами збірки Т. Г. Шевченка «Кобзар») – на прикладі дослідження концепту "Україна" учнями (студентами) доводить думку про те, що послідовне вирішення завдань дозволяє за допомогою програми TextTermin та відкритих джерел Інтернету досягти поставленої мети.

Список використаних джерел

1. Климова К. Я., Комова О. Б., Стрижак О. Є., Величко В. Ю. Технологія написання наукової роботи з української мови за допомогою програми TextTermin : Методичний посібник. – К. : ТОВ «Праймдрук», 2013. - 103 с.
2. Мацько Л. І. "Тарас Шевченко – основоположник нової української літературної мови" // Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр". — К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — 607 с.